

Teolog laik u Crkvi i društvu

Jadranka Garmaz, Split

Sažetak

Autorica polazi od definicije teologije i ekspliciranja njezine zadaće u javnosti civilnoga društva te sukladno njoj progovara o pozicioniranju i ulozi teologa laika. U govoru o identitetu, položaju i zadaći teologâ laikâ naznačuje da su oni na specifičan način poslani pridonijeti ostvarenju zadaće teologije u konkretnim društvenim prilikama te da im je stoga potrebna odgovarajuća formacija.

Počevši od definicije teologije kao sustavanog, argumentativnog, komunikativnog i odgovornog govora o Bogu i čovjekovu spasenju u službi Crkve kao zajednice spasenja koji posjeduje karakter javnosti, autorica progovara o zadaćama i mogućnostima teologije u civilnom društvu. Teologija i teolozi mogu i trebaju izići iz područja privatnosti i u javni dijalog unijeti svoja uvjerenja o vrednotama, zajedničkom dobru, pravdi, solidarnosti i ispravnom življenju. Posebnu ulogu u ostvarenju te zadaće imaju teolozi laici koji su zbog profesionalnog poziva s jedne i zbog svoje svjetovne naravi, s druge strane, spona između kleričkoga i laičkoga mentaliteta. Oni dobro razumiju klerikalni govor Crkve i teologije, ali u redovitim prilikama života često su u mogućnosti iskusiti kako je današnjem čovjeku taj jezik nerijetko stran i nerazumljiv. Od njih se nemali broj puta traži da taj govor rastumače i razjasne. Zbog te svoje posebnosti oni pridonose deklerikalizaciji i komunikativnosti teološkoga govora i povezivanju teološke spekulacije s konkretnim životom. Preko njih Crkva stupa u dijalog sa svijetom i suvremenom kulturom i svoju poruku posreduje na razumljiv način. Stoga je nakon analize pastoralne situacije svake pojedine biskupije potrebno izraditi pastoralne programe s većom zastupljenošću teologa laika u njihovoj realizaciji kao i programe formacije koji će pridonijeti boljem profiliranju zvanja teologa laika.

Ključni pojmovi:

Teologija, diskurzivna javnost, identitet teologa laika, teolog laik i obitelj, teolog laik i Crkva, prinos teologiji, biskupijski pastoralni planovi, prioritetne zadaće u formaciji teologa laika

1. JAVNOST CIVILNOG DRUŠTVA KAO IZAZOV ZA TEOLOGE I TEOLOGIJU

1.1. *Mjesto teologije u Crkvi i društvu*

Teologija je dio proročke, učiteljske službe Crkve. Ona nastaje iz Crkve i za Crkvu te se odvija pod vodstvom učiteljstva. Crkveno zanimanje za znanstvenu teologiju temelji se na javnom i argumentativnom priopćenju vjere.¹ Istodobno je teologija kao zastupnica istine vjere i njezina autoriteta kritička savjest u Crkvi i njezinu navješćaju. S obzirom na poziciju koju teologija zauzima u Crkvi ne smije se izgubiti iz vida da crkveni navješćaj vjere ima fundamentalni primat pred kritičko-teološkom refleksijom vjere, te da je akademska teologija jedna od mnogih zadaća Crkve² i kao takva je podređena poslanju Crkve u uvjetima određenoga društvenog konteksta.³

Teološki govor o Bogu, svijetu i čovjeku utemeljen u vjerskom iskustvu govornika, znanstvenika samo je onda cjelovit⁴ ako je u bilo kojem obliku povezan sa zajednicom

¹ Usp. Donum veritatis. Smjernica o crkvenom pozivu teologa, Split, 1997., str. 7.

² Usp Kurt Koch, *Argumentative Rechenschaft über den Glauben. Vom kirchlichen Interesse an wissenschaftlicher Theologie*, u: Arens, Edmund /Hoping, Helmuth (ur.), *Wie viel Theologie verträgt die Öffentlichkeit?*, Freiburg im Br., 2000, *Quaestiones disputatae* (nadalje: QD), br. 183, 127-147.

³ Usp. "Zu vorsichtig und zu schweigsam". *Ein Gespräch mit Leo Karrer über den gesellschaftlichen Ort der Theologie*, u: Herder Korrespondenz 57 (2003)1, str. 16-21, ovdje 21.

⁴ Ako je teološki rad sveden na usamljeni istraživački rad u okviru arhiva i sobe za studiranje bez dodira s konkretnim životom, gdje ne dolazi do oblika pravog dijaloga, barem u pisanu obliku, teologija postaje sterilnom i više ne ispunjava svoju zadaću. Usp. Franz

vjere, Crkvom.⁵ Stoga polazim od teze da je teologija sustavan, argumentativan, komunikativan i odgovoran govor o Bogu i čovjekovu spasenju u službi Crkve kao zajednice spasenja⁶ koji posjeduje karakter javnosti. Teologija koja bi izgubila svoj dodir s javnošću, bila bi stjerana u unutarcrkvene okvire i na taj način lišena svoje važne odrednice – da bude objavljena, javna, otvorena.⁷ S jedne je strane za teologiju bitno da u svjetlu objave promišlja aktualne tendencije u društvu i u teološkim argumentacijama polazi od društvene analize⁸ kako bi ostvarila svoju zadaću unošenja pravog evanđeoskog duha u društveni vrijednosni sustav, a s druge strane da trajno posvješćuje svoje mjesto i ulogu unutar Crkve.

Budući da se teologija kao razumna i sustavna refleksija o vjeri⁹ u službi čovjeka i Crkve nalazi u interakciji s povijesnim i društvenim kontekstom, koji je na

Weber, Senfkorn und Sauerteig – sensus fidelium als Anstoß zu Veränderungsprozessen in der Weltkirche, u : PthI 22 (2002), str. 99.

⁵ Usp. Franz Weber, *Das Reich Gottes ist mitten unter euch (Lk 17, 21). Kein Nachruf auf die Befreiungstheologie, sondern ein Aufruf zu befreiender Reich-Gottes-Praxis*, u: Arntz, Norbert. (ur.), Werkstatt Reich Gottes, Befreiungstheologische Impulse in der Praxis, Frankfurt, 2002., str. 317-334.

⁶ Usp. Nediljko Ante Ančić, *Glavni naglasci u teološkoj pokoncijskoj misli*, u: Bogoslovska smotra 70 (2000), br. 3-4, str. 539-558.

⁷ Objavljeni je Bog temeljni argument i zahtjev teologije da bude objavljena i javna. Izjava: "Ne može se ne komunicirati!" vrijedi u osnovi i za teologiju. To znači da teologija po svojoj naravi mora biti komunicirana. Ona je tradicijski usmjerena na mnoštvo literature i često još uvijek vrijedi duljina bibliografije za kriterij znanstveno-teološkog rada. Utoliko se pisanje i čitanje ubrajaju u komunikativne čine teološke znanosti. Iz toga postaje razvidno ono što je bitno za teologiju: ona želi i mora biti objavljena, javno prisutna. Na to nas podsjeća i naziv zanimanja, *professor*, koje označava aktivnost javnog govorenja i priznavanja. Usp. Scharer, Mathias/ Hilberath, Bernd Jochen, *Kommunikative Theologie*, Mainz, 2002., 15.

⁸ Usp. Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., br. 279.

⁹ Vladimir Merćep, *Kuda ide katolička pokoncijska teologija*, Split, 1980., str. 279.

svoj način određuje,¹⁰ cjelokupni je dijalogicitet i univerzalnost mišljenja u pluralnom društvu od iznimne važnosti za teološki rad.

1.2. Javnost civilnog društva – izazov za teologiju

Kad se radi o odnosu teologije i javnosti, ne može se ne misliti o diskurzivnom modelu javnosti, tj. o modelu javnosti u civilnom društvu. Diskurzivna se javnost javlja kao ono društveno područje koje nastaje svagdje gdje njegovi akteri istupaju iz sfere privatnog da bi se sporazumjeli o stvarima koje ih se zajedno tiču.¹¹ Javnost se u tom smislu odnosi na posebno područje i određenu kvalitetu komunikacije. Ona se po svojem predmetu usmjerava na pitanja od kolektivnog interesa. Pri tome se ne ograničava na političko ili državno područje, nego se njezin interes širi na vrijednosne sustave i normativne principe. Svi sudionici javnog diskursa moraju imati mogućnost reflektiranja o svom vrijednosnom sustavu i po potrebi ga mijenjati u svjetlu novih spoznaja. Po svojoj komunikativnoj kvaliteti diskurzivni model javnosti nudi principijelnu mogućnost svim sudionicima da istupe iz sfere privatnosti i u javnosti preuzmu ulogu govornika i slušača. Nelegitimna je bilo kakva mogućnost nejednakog pristupa ili isključivanja iz javne komunikacije. Javnost prestaje tamo gdje se slobodno i otvoreno djeluje, gdje se ne radi o uvjeravanju, nego o nadjačavanju. Pozitivno formulirano diskurzivnost znači da se sučeljavanje o definiciji problema i prijedloga rješenja temelji na argumentima te da zahtjevnost za kolektivnim prihvaćanjem počiva na mogućnosti uvida i neprisilnom

¹⁰ Usp. Helmuth Hoping, *Orientierungsaufgaben christlicher Theologie in der pluralen Öffentlichkeit*, u: Arens, Edmund /Hoping, Helmuth (ur.), *Wie viel Theologie verträgt die Öffentlichkeit?*, Freiburg im Br., 2000., QD br. 183, str. 148-170, ovdje 152.

¹¹ Usp. Peters Bernhard, *Der Sinn von Öffentlichkeit*, u: Friedhelm, Neidhardt. (ur.) *Öffentlichkeit, öffentliche Meinung, soziale Bewegungen* (Sonderheft der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Bd. 4), Opladen, 1994., 42-76.

uvjeravanju. Diskurzivna javnost plod je civilnog društva u kojem građani istupaju iz sfere privatnosti i u okviru udruženja i pokreta u javnosti traže rješenja zajedničkih problema ili se zajednički zauzimaju za određeni program. Neosporno je da takav oblik javnosti pruža široko polje mogućnosti inkulturacije teološke misli u različita važna područja ljudskog djelovanja i promišljanja.

1.3. Zadaća teologije u javnosti civilnoga društva

Danas se u civilnom društvu teologiji kao sveučilišnoj disciplini pruža mogućnost da se u novom kontekstu predstavi kao javno usmjerena, znanstveno koncipirana i odgovorna teologija. Ona može i treba izići iz područja privatnosti i u javni dijalog unijeti svoja uvjerenja o vrednotama, zajedničkom dobru, pravdi, solidarnosti i ispravnom življenju. Njoj je bdjeti nad tim da pitanja vrednota, istine i teme koje su od kulturnog i društvenog značenja ne budu izbačene iz javnog diskursa. Njezina je uloga posredovanje smisla i istine.

Teologija je mjesto gdje religiozna iskustva pojedinaca mogu iz sfere privatnoga ući u javnu sferu te pridonijeti širenju sadržaja kršćanske vjere. Tako se teologija može nazvati teorijom kršćansko-crkvene prakse.¹² Zadaća je teologije u tom smislu interpretativna i to u dva smjera: Ona je pozvana odgovoriti na pitanje o mogućnostima tumačenja poklada vjere da bi današnje religiozno iskustvo dobilo priliku u javnosti i izbjeglo getoizaciji u sferu privatnosti. Teologija se ne može razvijati mimo principa osobne slobode i samoodređenja.¹³ Stoga je potrebno razviti koncept teološke profesionalnosti koji povezuje respektiranje autonomije pojedinca i plauzibilno

¹² Gabriel, Karl, Konzepte von Öffentlichkeit und ihre theologischen Konsequenzen, in: QD br.183, 34.

¹³ Karl Ernst Nipkow, *Praktische Theologie und gegenwärtige Kultur. Auf der Suche nach einem neuen Paradigma*, u: Isti (ur.), *Praktische Theologie und Kultur der Gegenwart. Ein internationaler Dialog*, Gütersloh, 1991., 150.

argumentativno tumačenje kršćanske poruke u sferi javnosti.

Druga je interpretativna uloga teologije razviti teoriju crkvenog djelovanja u civilnom društvu. Najprije je važno ustvrditi kakav je danas utjecaj kršćanstva i Crkve na društvenu javnost. Zadaća je teologije kao teološke teorije crkvenog djelovanja da reflektira o Božjoj poruci spasenja po Kristu u kontekstu pluralne, diskurzivne javnosti. Pri tome je potrebno staviti naglasak na sljedeće korake:¹⁴

- založiti se za diskurzivno obilježje javne komunikacije kao uvjeta mogućnosti da bi se poklad vjere mogao dijaloški unijeti u procese profiliranja i samoodređenja društva,

- ne dopustiti da se u diskurzivnoj javnosti prestane pitati o istini i smislu,

- stati na stranu onih društvenih skupina koje ne posjeduju organizacijsku i intelektualnu snagu da bi njihova iskustva patnje, diskriminacije i bijede doprla u sferu javnosti i utjecala na promjenu njihova stanja na bolje.

Djelotvorna prisutnost teologije unutar javnosti civilnoga društva od središnje je važnosti iz dva razloga: Radosna vijest po svojoj naravi teži da bude objavljena svemu svijetu i čovječanstvu zbog čega je *teologija koja želi biti u službi Evanđelja* upućena na dijalog sa suvremenim društvom i čovjekom. S druge strane, modernom je društvu i *suvremenom čovjeku* teologija korisna pri razjašnjavanju njega samoga, njegova početka, i pri suočavanju sa životnim problemima i problemima održanja društva.¹⁵ Nemoguće je zamisliti održivu civilnodruštvenu javnost bez snage kršćanskih vrednota koje ju prožimaju.

¹⁴ Karl Gabriel, *Konzepte von Öffentlichkeit und ihre theologischen Konsequenzen*, u: QD br. 183, 35.

¹⁵ Karl Lehman *Der Auftrag von Theologie und Kirche in der modernen Gesellschaft*, Predavanje prigodom novootvorenja renoviranoga "starog sveučilišta", Katoličkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku održano 10. ožujka 1999., na adresi: <http://www.uibk.ac.at/c/c2/theol/>

2. ULOGA TEOLOGA LAIKA U CRKVI I DRUŠTVU DANAŠNJICE

2.1. O identitetu teologa laika

Kada govorimo o teologu laiku, mislimo ponajprije na kršćanina i vjernika koji je završio teološku formaciju na jednome od teoloških fakulteta ili Instituta, a koji je po krštenju združen u jedno tijelo s Kristom te je na svoj način postao dionikom Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe.¹⁶ Osobna egzistencijalna naslonjenost na Boga objave,¹⁷ susret s Kristom i nasljedovanje njega u svakodnevici glavno je obilježje vjerničkog identiteta teologa laika. Zdrava i trijezna osobna duhovnost te svijest pripadanja Crkvi temelj su za izgradnju njegova profesionalnog identiteta.

Pod teozima laicima u užem smislu mislimo ponajprije na one muškarce i žene koje ubrajamo u red svjetovnjaka, a koji su završili teološku izobrazbu na jednome od teoloških fakulteta ili instituta te tako stekli naziv diplomiranog teologa, diplomiranog katehete, učitelja duhovnosti i sl. Zatim mislimo na u našoj Crkvi još uvijek mali broj onih svjetovnjaka koji su stekli akademski graduse magistra ili doktora iz područja teoloških znanosti. U širem smislu, pod teozima laicima podrazumijevamo tzv. implicitne teologe i teologinje koji, ukorijenjeni u kršćanskoj tradiciji zajedno postavljaju pitanja i traže odgovore o smislu i Bogu, koji se zalažu za praksu pravde, mira i očuvanja stvorenja te zajedno s drugima nastoje živjeti kršćanskim životom.¹⁸ U ovom izlaganju ograničit

¹⁶ Usp. K. Gabriel, *Konzepte von Öffentlichkeit und ihre theologischen Konsequenzen*, u: QD br.183, 31.

¹⁷ Usp. Peter Eicher (ur.), *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*, drugi dio, München, 1984, 104.

¹⁸ S obzirom na ove implicitne teologe originalna se zadaća "službenih", tzv. profesionalnih teologa, to znači onih koji s teološkom izobrazbom i crkvenim poslanjem vrše teološku, tj. pastoralnu službu, da praktično-teološki rad koji se odvija u grupama, razgovorima, društveno-humanitarnim projektima, susretima djece, mladih i odraslih i sl. štite od privatiziranja povezujući ga s bogatstvom tradicije Crkve i bogatstvom teologije.

ćemo se na teologe laike u užem smislu riječi, tj. na tzv. “službene”, odnosno profesionalne teologe laike, a to znači na one koji s teološkom izobrazbom i crkvenim poslanjem vrše teološku, tj. pastoralnu službu.

U našoj Crkvi ti teolozi laici čine oko dvije trećine ukupno upisanih studenata na teološka učilišta i nešto više od polovice svih vjeroučitelja u školama.¹⁹ Perspektive zaposlenja jednih i drugih vrlo su skučene i odnose se na službu vjeronauka u školama, a vrlo rijetko i župne kateheze u župama. Stoga je već cijelo desetljeće u našoj Crkvi na različitim razinama prisutna rasprava o novim laičkim službama i novim mogućnostima zaposlenja teologa laika.²⁰ Pored mnogih vrlo dobrih i konkretnih smjernica čak i na razinama znanstvenih simpozija²¹ do danas nije sustavno odgovoreno na to važno pitanje na praktičnoj razini. Čini se da i Crkva i teolozi laici još uvijek tragaju za vlastitim profilom i identitetom te za mjestom teologa laika u pastoralnom djelovanju Crkve.

Pitanje o identitetu i poslanju teologa laika zapravo je pitanje o identitetu i poslanju Crkve koja se na Drugom vatikanskom koncilu nazvala Crkvom zajedništva, suodgovornosti i jednakosti svijetu.²² U našim okolnostima ta je slika Crkve nedovoljno recipirana iz društvenih, kulturnih i inih razloga zbog kojih je u pastoralno-

¹⁹ Usp. Josip Baloban, *Laikat od drugoga vatikanskog koncila do danas: pomaci i propusti*, u: \uro Hranić (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 23-38, ovdje 31.

²⁰ Usp. J. Baloban, *Crkvena zvanja u novim društvenim prilikama*, u: *Svesci*, Zagreb, 1993., str. 78-81, 229-251.; Isti, *Pokoncilski pastoralno-teološki pomaci*, u: BS 70 (2000), 3-4, str. 559-583; Pero Aračić, *Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi*, u: BS 67 (1997), 2-3, 327-357; \uro Hranić, *Visoko školstvo Crkve u Hrvata*, u: BS 68 (1997), 2-3, 383-411; Izjava znanstvenog skupa *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, u: *Vjesnik \akovačke i srijemske biskupije*, 10 (2001), str. 715.

²¹ Usp. \uro Hranić, *Visoko školstvo Crkve u Hrvata*, u: BS 68 (1997), 2-3, 383-411.

²² Usp. Drugi vatikanski sabor, *Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium**, 32.

katehetskom djelovanju naše Crkve još uvijek veći naglasak na očuvanju tradicije i kulta nego na smjelom otvaranju, suradnji i dijalogu unutar Crkve i prema svijetu. Budući da pozicioniranje teologa laika u Crkvi izravno utječe na njezino pastoralno-evangelizacijsko djelovanje, od presudne je važnosti i velike hitnosti u sadašnjim društveno-kulturnim okolnostima odgovoriti na pitanje o najadekvatnijem pastoralno-evangelizacijskom djelovanju naše Crkve te o pozicioniranju teologa laika u njemu.

2.2. Svjetovna narav teologa laika – ne samo akcidentalna činjenica

Teolog laik je vjernik duboko uronjen u redovite prilike života i njegova ga profesionalna uvjerenja pozivaju da na svim razinama življenja: na osobnoj, obiteljskoj, profesionalnoj i društvenoj razini bude dosljedan svom pozivu. Svjetovnu narav vjernika laika Koncil ne promatra kao “izvanjsku i ambijentalnu činjenicu, nego kao zbilju u kojoj je određeno da u Isusu Kristu nađe puninu svoga značenja”.²³ Ona se ne smije definirati samo u sociološkom, nego nadasve u teološkom smislu.²⁴ Tu narav Koncil opisuje izrazima: “Žive u svijetu, u svim i pojedinim dužnostima i poslovima svijeta i u redovitim prilikama obiteljskog i društvenog života kojima je protkan njihov život.” (LG 31) U tom kontekstu djelovanja teologa laika koji čine obitelj, Crkvu i društvu, on ostvaruje svoj poziv i poslanje. Svaki od tih kontekstualnih fragmenata bitan je za slaganje mozaika poslanja teologa laika i svaki ima točno određeno važno mjesto u njegovu životu.

2.1. Teolog laik i obitelj

Teolog laik ponajprije je kršćanin i vjernik koji je unutar svoje obitelji pozvan ostvarivati kršćanski poziv na

²³ Usp. Ivan Pavao II., *Christifideles laici. O pozivu i poslanju laika* u Crkvi i svijetu, Zagreb, 1990., 15.

²⁴ Usp. Isto.

svetost. Njegovo zalaganje u Crkvi, društvu ili u profesiji ne može biti nadomjestak za zalaganje u obitelji. Stoga je, sukladno njegovoj svjetovnoj naravi, obitelj njegova prva zadaća i kao takvu ju je potrebno respektirati i uvažavati.

2.3.1. Poteškoće

Obitelj od teologa laika očekuje da preuzme velik dio odgovornosti za cjelokupna događanja u njoj. Ona želi i treba biti na prvome mjestu prioriteta u njegovu životu. S druge strane, profesionalni poziv često zahtijeva puno odricanja i izbjivanja iz obitelji izvan radnog vremena ili u vrijeme koje je posebice prilagođeno za obitelj, kao što su večeri, nedjelje, blagdani i sl. Teolog se tako nalazi na razmeđu između obitelji i profesije i uvijek iznova nastoji postići ravnotežu između ta dva područja što pretpostavlja izgrađenost i zrelost njegove osobnosti.

Često je pravu ravnotežu između obitelji i poziva teologa teško postaviti pa teolozi laici s jedne strane u potrazi za vlastitim identitetom oponašaju klerike te gube pred očima vlastiti identitet i zanemaruju svoju svjetovnu narav i svoj obiteljski život. S druge strane, događa se da se teolozi laici izgube u mentalitetu današnjega vremena i zaborave da im je “biti u svijetu, ali ne od svijeta”, pa se shvaćaju kao službenici koji svoje zvanje izvršavaju samo ukoliko i koliko im donosi profit, a u privatnom i obiteljskom životu se ne razlikuju od “dekorativnog” i nominalnog vjernika.

2. 3. 2. Perspektive

U traženju vlastitog identiteta teolozi laici znaju se naći na razmeđu između “klerikaliziranog teologa laika” preko “teologa laika službenika” do uravnoteženog i zrelog teologa laika koji dobro ujedinjuje svoju obiteljsku i profesionalnu zadaću. Da bi se pripomoglo teologu laiku pri izgradnji u zrelu, stabilnu, cjelovitu i odgovornu osobu koja će dobro izvršavati obiteljsku i profesionalnu zadaću,

potrebno je za vrijeme teološke formacije studentima ponuditi sustavne formacijske programe koji idu za izgradnjom njihovog psihološkog i duhovnog profila kroz duhovne vježbe, psihološke i duhovne radionice za izgradnju osobnosti te duhovne razgovore. Taj oblik formacije ne smije se shvatiti kao akcident teološke formacije i pripreme za zvanje, već kao bitni čimbenik, koji je od presudne važnosti u formaciji identiteta teologa laika.

2. 4. *Položaj teologa laika u Crkvi*

Položaj teologa laika u Crkvi može se promatrati na teoretskoj i praktičnoj razini. S obzirom na teoretsku razinu dokumenata, odnosno Učiteljstva, pitanje položaja vjernika laika pa tako i teologa laika u načelu je jasno. U saborskim i posaborskim dokumentima jasno je ukazano na dostojanstvo, poziv i poslanje laika. Na Saboru je Crkva sebe odredila kao Božji narod, dane su veće ovlasti laicima, otvoren je unutrašnji dijalog i stavljen naglasak na zajedništvo. Tako je Crkva na Drugom vatikanskom saboru teološki i pastoralno potvrdila vlastiti identitet. S obzirom na pitanje vjernika laika, Crkva je na Saboru iskristalizirala svoju konačnu odluku o unutrašnjoj deklerikalizaciji i o otvaranju laicima. Tim je činom deklerikalizacija dosegla svoj vrhunac i konačnu točku svojih mogućnosti na teoretskoj razini.²⁵

Praksa, međutim, pokazuje viša ili manja odstupanja s obzirom na prihvaćanje saborske slike Crkve pa tako i položaja teologa laika unutar nje. Možda je tome uzrok što je i na razini saborskih i posaborskih dokumenata opće Crkve ostalo nedorečeno pitanje o laičkim službama²⁶ (s ciljem da se ostavi sloboda mjesnim crkvama da sukladno svojoj situaciji odgovore na to pitanje). Znakovito je da se ni

²⁵ Usp. Željko Mardešić, *O klerikalizmu i protuklerikalizmu danas*, u: Nova prisutnost. I (2003), 1, str. 129.

²⁶ Usp. Ružica Razum, *Mogućnosti djelovanja teologa laika u Crkvi i društvu*, u: \. Hranić, (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 177-196, ovdje 179.

u najnovijim pastoralnim smjernicama naše Crkve²⁷ nije odgovorilo na pitanje o sudjelovanju teologa laika u crkvenim strukturama.

2.4.1. Poteškoće

Bogate teološke perspektive u saborskim i posaborskim dokumentima o dostojanstvu, pozivu i poslanju laika u našoj su sredini slabo prihvaćene. Svijest o poslanju laika slabo je artikulizirana, a naše je pastoralno djelovanje još uvijek obilježeno autoritarnošću i paternalizmom klerikalnih struktura²⁸ i infantilnošću većeg dijela laika. Razlozi za to su mnogi i uglavnom potječu iz dugogodišnje društveno-političke klime u kojoj se naša Crkva nalazila, a koja je utjecala na formiranje svijesti i mentaliteta kod klerika i laika. Na našim teološkim učilištima do sada je sustavno osmišljeno samo zanimanje vjeroučitelja u školi dok su druge mogućnosti teološke formacije i u skladu s tim zaposlenja teologa laika ostale po strani. Iz mnogih učilišta izlaze diplomirani teolozi, ili učitelji duhovnosti, ali bez sustavnog plana njihova zapošljavanja, tako da se oni često moraju doškolorati ili prekvalificirati u zanimanje vjeroučitelj. Čini se da je Crkva zatečena pojavom tolikog broja teologa laika jer još uvijek nema ozbiljnijih projekata i planova pastoralnog djelovanja koji bi jasno definirali službe teologa laika i onda ih u skladu s tim potrebama školorali i formirali.²⁹

Problematika tih novih službi teologa laika u Crkvi vrlo je složena. S jedne strane, promjene u društvu vrlo su brze i zahtijevaju odgovarajuće promjene i u Crkvi. S druge strane, nedovoljna ekleziološka osviještenost te klerički

²⁷ Usp. Hrvatska biskupska konferencija "Na svetost pozvani" – Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća, Zagreb, 2002.

²⁸ Usp. J. Baloban, *Laikat od Drugoga vatikanskog koncila do danas: pomaci i propusti*, u: \. Hranić, (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002, 23-38,

²⁹ Usp. R. Razum, *Mogućnosti djelovanja teologa laika u Crkvi društvu*, u: \. Hranić, (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 177-196, ovdje 179.

mentalitet i klerika i laika u našoj Crkvi usporavaju Crkvu u izvršenju njezine zadaće služenja čovjeku: u posredovanju smisla dezorijentiranom čovjeku, u naviještanju i posadašnjenju kršćanske poruke spasenja onima koji su daleko od Crkve te u pružanju zajedništva i potpore sve više individualiziranom i usamljenom čovjeku današnjice. Pored deklerikalizacije na svim razinama i strukturama, a nakon analize potreba i izazova koje kontekst današnjega društva donosi pred Crkvu, potrebno je što prije izraditi sustavne pastoralne planove i programe za formiranje i uvođenje novih službi teologa laika u Crkvu.

2.4.2. Perspektive

Teolozi laici u pastoralnom djelovanju Crkve imaju posebno značenje jer pridonose ostvarenju unutarnjega i vanjskog dijaloga Crkve i boljem iskorištavanju mogućnosti evangelizacije. Veliki prinos teologa laika pastoralnom djelovanju naše Crkve vidljiv je preko zanimanja vjeroučitelja: budući da se u njihovoj osobi događa interakcija navještaja i konkretnog života, oni pomažu u boljem prenošenju poruke Evanđelja današnjem čovjeku, oni su pravi svjedoci kršćanskih vrednota u današnjem svijetu te se preko njih događa inkulturacija Evanđelja, njihov angažman u župnoj zajednici od neizostavne je važnosti za kvalitetnu organizaciju rada itd. Nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj pružaju se nove mogućnosti djelovanja teologa laika, kao što su rad u kršćanskim izdavačkim kućama, prevođenje teološke literature, rad u savjetovalištim, u medijima, posebice na internetu kao moćnom sredstvu evangelizacije,³⁰ rad u vjerskim zajednicama, provođenje različitih pastoralnih programa župnih zajednica i biskupija, osnivanje i vođenje organizacija civilnoga društva s kršćanskim programima, organiziranje i vođenje duhovnih obnova, duhovnih vježbi i

³⁰ Jedan od izvrsnih primjera suvremene evangelizacije mladeži je web-stranica organizacije civilnog društva i vjeronaučne zajednice studenata pri Družbi Isusovoj “Studentski katolički centar – Palma” u Zagrebu, www.skac.hr.

raznih molitvenih programa, katoličkih klubova i kampova za evangelizaciju mladeži i sl. Za obavljanje tih poslova potrebno je profilirati zvanje teologa laika i ponuditi odgovarajuću formaciju te sukladno tome organizirati i dvopredmetni studij teologije kako bi se studentima pružila mogućnost da kao drugi predmet izaberu pedagogiju, psihologiju, socijalni rad, kroatistiku, strani jezik i sl. Na taj bi se način postigao dvostruki cilj: preko dobrih teologa prevoditelja, lektora, savjetnika, pedagoga, socijalnih radnika, psihologa i sl. kršćanska bi se poruka inkulturirala u mnoga područja našega razmišljanja i djelovanja, društvo bi se iznutra reevangeliziralo, a studenti bi dobili šire obrazovanje i veću mogućnost zaposlenja.

Uz otvaranje teologije različitim strukama ne smijemo zaboraviti na zanimanje *diplomiranog teologa* znanstvenika koje je također potrebno bolje profilirati. Takav profil zanimanja morali pratiti odgovarajući nastavni programi, ali prije svega i pastoralni programi na razini biskupija. Također je potrebno na razini biskupija osigurati stipendije da bi se ti teolozi laici mogli dalje školovati i permanentno obrazovati.

S obzirom na zanimanje *dipl. katehete za rad u župnoj zajednici* također je potrebno osigurati odgovarajuću pastoralnu praksu, koja bi pripomogla usavršavanju za takav rad. Posebice je to važno za zvanje pastoralnog referenta ili asistenta, koje je već sada potrebno mnogim župnim zajednicama, a za koje još nismo počeli školovati odgovarajući kadar.

S obzirom na zanimanje *učitelja duhovnosti*, hitno je potrebno pastoralnim programima omogućiti studentima da nađu radno mjesto u duhovnim savjetovalištim župnih i drugih zajednica ili udruga, kao voditelji zajednica vjernika, molitvenih i drugih duhovnih programa. U protivnome školujemo kadar koji ostavljamo neiskorištenim i kod kojega potičemo frustraciju i osjećaj beskorisnosti, umjesto da ga do kraja osmislimo i iskoristimo u pastoralno-katehetskoj djelatnosti Crkve.

Sve ove promjene iziskuju osiguranje ili možda preraspodjelu postojećih materijalnih sredstava koja su nužna da bi se osigurala nova radna mjesta. Krajnje je vrijeme da poradimo na pastoralnim projektima za novo doba, da progovorimo o novim službama teologa laika na razini Crkve u našoj zemlji,³¹ koji će zaista pridonijeti tome da Crkva dobije novo lice i omogućiti joj da preko angažiranih teologa laika bude prava služiteljica današnjem čovjeku.

2.4.3. *Prinos teologa laika teologiji*

U govoru o prinosu teologa laika Crkvi i društvu potrebno je spomenuti i specifični prinos teologa laika našoj dosad klerički prožetoj teologiji i Crkvi.

Teolozi laici su zbog profesionalnog poziva, s jedne, i zbog svoje svjetovne naravi, s druge strane spona između kleričkog i laičkog mentaliteta. Oni dobro razumiju klerikalni govor Crkve i teologije, ali u redovitim prilikama života često su u mogućnosti iskusiti kako je današnjem čovjeku taj jezik nerijetko stran i nerazumljiv. Od njih se nemali broj puta traži da taj govor rastumače i razjasne. Zbog te svoje posebnosti oni pridonose deklerikalizaciji i komunikativnosti teološkog govora i povezivanju teološke spekulacije s konkretnim životom. Preko njih Crkva stupa u dijalog sa svijetom i suvremenom kulturom i svoju poruku posreduje na razumljiv način.

Pojava sve većeg broja teologa laika u našoj Crkvi pridonosi bržem prihvaćanju ekleziologije Drugoga vatikanskog sabora, u kojoj prevladavaju elementi zajedništva i služenja i u kojoj zajedničarski aspekt ima primat pred hijerarhijskim.³² Tako teolozi laici potiču Crkvu na novo pastoralno-evangelizacijsko djelovanje da od klerikalnog i paternalističkog pastora koji bdije nad očuvanjem tradicije i kulta prijeđe na partnerski,

³¹ Što nažalost nije učinjeno pastoralnim smjernicama HBK-a "Na svetost pozvani".

³² Usp. LG 32.

pluralistički, otvoreni i dijaloški pastoral s većim udjelom laika po mjeri modernog čovjeka.³³ Prihvaćajući takav izazov, Crkva gradi svoje novo lice prema idealu Drugoga vatikanskog sabora, da bude znak zajedništva i služiteljica čovječanstva.

Teolozi laici nadalje su u prilici da u neposrednom kontaktu sa svijetom, u izvankleričkom kontekstu budu svjedoci Istine o kojoj govore. Budući da temelj njihova identiteta čini osobno opredjeljenje za Isusa i angažirano življenje vjere na svim područjima,³⁴ oni mogu, ako su zaista vjerni svojem identitetu oni mogu na svom radnom mjestu vjeroučitelja, katehete, teologa višeg akademskog gradusa, duhovnog savjetnika, teologa u medijima, pastoralnog asistenta, referenta zajednice ili bilo kojem drugom, na neposredan način posvjedočiti svoja opredjeljenja, uvjerenja i vrijednosti. Na taj svjedočki način oni pridonose evangelizaciji kulture. Crkva preko takvih teologa laika biva prisutna među ljudima i predstavlja se kao živo tijelo i živa zajednica koja pridonosi kvalitetnijem i smislenijem življenju čovjeka, dajući mu vlastiti primjer.

2.5. Uloga teologa laika u društvu

Kao i svaki vjernik laik tako je i teolog laik pozvan na ostvarivanje svetosti u danim životnim prilikama i okolnostima, što među ostalim uključuje borbu protiv podjela, beznađa kao i nastojanje oko sveopće društvene i narodne obnove te suprotstavljanje sekularističkom mentalitetu koji isključuje Boga iz životnog vidokruga.³⁵ Iako je društveno-politički sustav našega društva već više od desetljeća demokratski pluralizam, ne možemo reći da je

³³ Usp. Mate-Toth Andras, Pavel Miklušćak i drugi, *Nije kao med i mlijeko. Bog nakon komunizma. Na putu prema pastoralnoj teologiji Istočne (Srednje) Europe*, Zagreb, 2001., str. 102-103.

³⁴ Usp. Nikola Kuzmičić, *Teolozi laici – između uloge i osobe*, u : \. Hranić, (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 198-200, ovdje 199.

³⁵ Usp. Hrvatska biskupska konferencija “Na svetost pozvani” – Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća, Zagreb, 2002.

naše društvo dovoljno pluralistički osviješteno; naprotiv, u njemu se događa samo formalno stranački plurizam, te katolički laikat kao da i ne postoji na razini javnosti našega društva. Stoga je potrebno da se posebno teolozi laici osposobe za zrelo i odgovorno sučeljavanje u areni pluralističkog djelovanja, sa sviješću da se po njihovu djelovanju i sama Crkva uprisutnjuje u društveni život.³⁶

2.5.1. *Poteškoće*

Teolozi laici relativno su nova pojava u našoj Crkvi i društvu. Tek nakon demokratskih promjena veći ih se broj sustavno školuje, i to uglavnom za školske vjeroučitelje, dok su ostale perspektive formacije i zaposlenja još uvijek u drugom planu. Stoga teolozi laici još uvijek tragaju za vlastitim identitetom i za mogućnostima djelovanja u Crkvi i društvu. Teško se osamostaljuju i oslobađaju od dezorijentiranosti. U mnogim se slučajevima teolozi laici s pravom ne osjećaju priznatima i prihvaćenima kao ravnopravni sugovornici i partneri u unutarcrkvenom dijalogu. Njihov je položaj još uvijek praktički uvjetovan stavom nadređenih u crkvenim strukturama te se u njihovu radu osjeća nesamostalnost i strepnja nad radnim mjestom, što koči njihovu kreativnost i samostalnost. U svom se radu često osjećaju prepuštenima samima sebi jer nema institucije koja bi ih podržavala i štitila njihove interese i prava u konfliktnim situacijama. Ta situacija blokade unutarcrkvenog dijaloga utječe na pasivizaciju teologa laika glede angažmana na društvenoj razini. Rezultat je toga da u našem društvu imamo sve veći broj teologa laika, a jako malo teologa laika neklerikalnog tipa čiji bi glas bio prisutan i prepoznatljiv u javnosti.

S druge strane, javnost civilnoga društva nudi mogućnost evangelizacije preko medija, interneta, udruga civilnoga društva, na što su naši teolozi laici tijekom studija slabo pripremljeni. Nedostatak pastoralnih planova

³⁶ Usp. Stjepan Bunjevac, Izvješće s trećeg teološko-pastoralnog tjedna: Pluralnost u službi crkvenog jedinstva, Glas Koncila 5/2003.

koji bi uzimali u obzir novo komunikacijsko doba i šanse koje se u njemu pružaju još više usporavaju formaciju i profesionalni angažman teologa laika na polju društvenog djelovanja u medijima, različitim savjetovalištim, u karitativnim i socijalnim ustanovama, udrugama civilnoga društva itd.

2.5.2. *Perspektive*

Za vrijeme teološke formacije potrebno je praktičnim vježbama teologe laike osposobiti da sukladno mogućnostima koje im pruža javnost civilnoga društva – putem suvremenih medija, u javnom diskursu, u pitanjima od kolektivnog interesa preuzmu veću ulogu govornika i slušača, prezentirajući svoje vrijednosne sustave i normativne principe. Na taj način se oni neposredno zauzimaju za socijalnu pravdu, društveno marginalizirane skupine, posreduju smisao, i nasuprot koncentraciji na konzumizmom prožete teme, potiču govor o smislu i Bogu, približavajući ga modernom svijetu i čovjeku.

Isto je tako potrebno pastoralnim planovima na razini biskupija teologe laike animirati da u okviru udruženja i pokreta u javnosti traže rješenja zajedničkih problema, da se suvremenim evangelizacijskim sredstvima kao što su internet, katolički klubovi, kampovi i sl. zauzimaju za evangelizaciju različitih dobnih skupina, da nude kvalitetne programe evangelizacije i prevencije devijantnih ponašanja. Jedan od obećavajućih primjera ovoljetni je pilot projekt Duhovno-rekreacijskog susretišta za mlade, takozvani kamp za mlade Modrave, u zajedničkoj organizaciji udruge civilnoga društva pod nazivom Studentski katolički centar - Palma i Šibenske biskupije, koji je tijekom srpnja i kolovoza pohađalo više od 500 mladih iz cijele zemlje. U izvođenju projekta sudjelovalo je pedesetak animatora iz različitih vjerskih zajednica širom zemlje, među kojima su mnogi teolozi laici.

Zaključak

Rečeno se može sažeti u nekoliko teza:

1. Hitno je potrebno analizirati pastoralno stanje svake pojedine biskupije i sukladno tome izraditi pastoralne programe s većom zastupljenošću teologa laika u njihovoj realizaciji. Pastoralno djelovanje svake biskupije potrebno je "laicizirati" zapošljavanjem teologa laika unutar crkvenih i društvenih struktura. Tek nakon toga može se govoriti o volonterskom djelovanju vjernika i teologa laika.

2. Sukladno pastoralnim planovima potrebno je uvesti dvopredmetni studij teologije i drugih znanosti, kao što su pedagogija, socijalni rad, psihologija, jezici, novinarstvo i sl. Odnos teologije i tih znanosti potrebno je unaprijed urediti sukladno profilu zanimanja koji želimo dobiti.

3. Nastavni programi iz područja praktične teologije posebice praktičnim vježbama trebaju pridonijeti boljem profiliranju zvanja, primjerice župnih kateheta, pastoralnih asistenata i referenata zajednica, djelatnika u karitativnim i socijalnim ustanovama, kao što su bolnice i savjetovališta, zatim evangelizatora i savjetnika putem interneta i drugih suvremenih medija, animatora zajednica, voditelja duhovnih vježbi i molitveno-meditativnih programa.

Promjene s obzirom na angažman vjernika laika u Crkvi i društvu su neizbježne. Novo doba nosi nove izazove i mogućnosti. Vrijeme je da ih prepoznamo te da organizirano i planski posredstvom teologa laika odgovorimo na potrebe današnjega svijeta i čovjeka, omogućujući inkulturaciju Evanđelja u najrazličitije sfere čovjekova življenja i djelovanja.

Literatura:

1. Ančić, Nediljko Ante, *Glavni naglasci u teološkoj pokoncilskoj misli*, u: BS 70 (2000), 3-4, str. 539-558.

2. Andras, Mate-Toth, Miklušćak, Pavel i drugi, *Nije kao med i mlijeko. Bog nakon komunizma. Na putu prema pastoralnoj teologiji Istočne (Srednje) Europe*, Zagreb, 2001., str. 102-103.

3. Aračić, Pero, *Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi*, u: BS 67 (1997), 2-3, str. 327-357;

4. Baloban, Josip, *Crkvena zvanja u novim društvenim prilikama*, u: Svesci, Zagreb, 1993, 78-81, str. 229-251.

5. Baloban, Josip, *Laikat od drugoga vatikanskog koncila do danas: pomaci i propusti*, u: Hranić, Đuro (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 23-38.

6. Baloban, Josip, *Pokoncilski pastoralno-teološki pomaci*, u: BS 70 (2000), 3-4, str. 559-583;

7. Bernhard. Peters, *Der Sinn von Öffentlichkeit*, u: Friedhelm, Neidhardt. (ur.) *Öffentlichkeit, öffentliche Meinung, soziale Bewegungen (Sonderheft der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Bd. 4)*, Opladen, 1994., str. 42-76.

8. Bunjevac, Stjepan, *Izvešće s trećeg teološko-pastoralnog tjedna: Pluralnost u službi crkvenog jedinstva*, Glas Koncila 5/2003.

9. *Donum veritatis. Smjernica o crkvenom pozivu teologa*, Split, 1997.

10. Eicher, Peter (ur.), *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*, drugi dio, München, 1984.

11. Gabriel, Karl, *Konzepte von Öffentlichkeit und ihre theologischen Konsequenzen*, in: QD br.183, 34 ff.

12. Hoping, Helmuth, *Orientierungsaufgaben christlicher Theologie in der pluralen Öffentlichkeit*, u: Arens, Edmund /Hoping, Helmuth (ur.), *Wie viel Theologie verträgt die Öffentlichkeit?*, Freiburg im Br., 2000, QD br. 183, 148-170.

13. Hranić, Đuro, *Visoko školstvo Crkve u Hrvata*, u: BS 68 (1997), 2-3, str. 383-411;

14. Hrvatska biskupska konferencija, *"Na svetost pozvani" – Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća*, Zagreb, 2002.

15. Ivan Pavao II., *Christifideles laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1990.

16. Izjava znanstvenog skupa *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, u: Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 10 (2001), 715 ff.

17. Koch, Kurt, *Argumentative Rechenschaft über den Glauben. Vom kirchlichen Interesse an wissenschaftlicher Theologie*, u: Arens, Edmund /Hoping, Helmuth (ur.), *Wie viel Theologie verträgt die Öffentlichkeit?*, Freiburg im Br., 2000, *Quaestiones disputatae* (nadalje: QD), br. 183, str. 127-147.

18. Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000.

19. Kuzmičić, Nikola, *Teolozi laici – između uloge i osobe*, u: Hranić, Đuro (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 198-200.

20. Lehman, Karl, *Der Auftrag von Theologie und Kirche in der modernen Gesellschaft*, Predavanje prigodom novootvorenja renoviranog "starog sveučilišta", katoličkog fakulteta sveučilišta u Innsbrucku održano 10. ožujka 1999., na web adresi: <http://www.uibk.ac.at/c/c2/theol/>

21. Mardešić, Željko, *O klerikalizmu i protuklerikalizmu danas*, u: *Nova prisutnost* 1 (2003), 1, str. 129.

22. Merćep, Vladimir, *Kuda ide katolička pokoncilaska teologija*, Split, 1980., str. 279.

23. Nipkow, Karl Ernst, *Praktische Theologie und gegenwärtige Kultur. Auf der Suche nach einem neuen Paradigma*, u: Isti (ur.), *Praktische Theologie und Kultur*

der Gegenwart. Ein internationaler Dialog, Gütersloh 1991., str. 150.

24. Razum, Ružica, *Mogućnosti djelovanja teologa laika u Crkvi i društvu*, u: Hranić, Đuro (ur.) *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., str. 177-196.

25. Scharer, Mathias, Hilberath, Bernd Jochen, *Kommunikative Theologie*, Mainz 2002.

26. Weber, Franz, *Das Reich Gottes ist mitten unter euch (Lk 17, 21). Kein Nachruf auf die Befreiungstheologie, sondern ein Aufruf zu befreiender Reich-Gottes-Praxis*, u: Arntz, Norbert (ur.), *Werkstatt Reich Gottes, Befreiungstheologische Impulse in der Praxis*, Frankfurt, 2002., str. 317-334.

27. Weber, Franz, *Senfkorn und Sauerteig - sensus fidelium als Anstoß zu Veränderungsprozessen in der Weltkirche*, u : PthI 22 (2002), 99 ff.

28. "Zu vorsichtig und zu schweigsam". Ein Gespräch mit Leo Karrer über den gesellschaftlichen Ort der Theologie, u: Herder Korrespondenz 57 (2003)1, 16-21.